

Література

1. Енциклопедія банківської справи України / за ред. С. Стельмаха. — К.: Молодь, Ін Юре, 2001. — 680 с.
 2. Шелудько В.М. Фінансовий ринок: Навч.посіб. — К.: Знання-Прес, 2006.
 3. Клапків Ю. Банковстрахування: нові виклики та можливості / Тринчук В. // Страхова справа. — № 3(31). — 2008.
 4. Корнєєв В. В. Банківське посередництво на ринку фінансових послуг // Корнєєв В.В. // Економіка України. — 2002. — №6. — С. 16—23.
 5. Кожєвников И. Н. Взаимоотношения страховых организаций и банков. — М.: Анкил, 2005. — 112 с.
 6. Козлова Е. Система комплексной защиты от рисков ипотечного жилищного кредитования // Страховое дело. — 2007. — №2. — С. 32—36.
- Статтю подано до редакції 04.10.2012 р.

УДК 369.012

Димніч О.В., асистент кафедри страхування,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

НЕДЕРЖАВНІ ПЕНСІЙНІ ФОНДИ В СИСТЕМІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена аналізу проблем і перспектив діяльності недержавних пенсійних фондів у системі пенсійного забезпечення України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: пенсійне забезпечення; недержавний пенсійний фонд, страхова компанія зі страхування життя.

АННОТАЦИЯ. Статья посвящена анализу проблем и перспектив деятельности негосударственных пенсионных фондов в системе пенсионного обеспечения Украины.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: пенсионное обеспечение; негосударственный пенсионный фонд, страховая компания по страхованию жизни.

ANNOTATION. This article is devoted to analyze of the problems and prospects of private pension funds' activity in frames of Ukrainian pension system.

KEYWORDS: pensions; private pension fund; life insurance company.

Постановка проблеми. Третій рівень пенсійної системи України створений у вигляді системи добровільного недержавного пенсійного забезпечення за пенсійними схемами з визначеними внесками. Основу такої системи становлять недержавні пенсійні фонди (НПФ), діяльність яких в Україні поки що не можна назвати активною. Отже, проблеми і перспективи функціонування НПФ потребують свого вивчення і наукової інтерпретації.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Проблеми розвитку пенсійного страхування, у т.ч. недержавного, дістали свого висвітлення в роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких Г. Аарон, А.Б. Аткинсон, Е.Д. Берковиц, У. Беверидж, О.Д. Василик, В.І. Грушко, Б.О. Зайчук, Е.М. Кассалоу, А. Маршалл, Б.О. Надточій, В.М. Опарін, Г. Перрен, Д.В. Полозенко, О.Р. Романенко, М. Фельдстейн, И. Хирои, С.І. Юрій, С.Ю. Янова та інші дослідники. Однак не всі аспекти цієї складної та багатогранної проблеми досліджені однаково повно, особливо це стосується діяльності недержавних пенсійних фондів.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення місця недержавних пенсійних фондів у пенсійній системі України, визначення проблем і перспектив їх діяльності.

Виклад основного матеріалу. Пенсійне забезпечення є важливою складовою соціально-економічної політики держави. Воно має діяти як за принципами соціальної справедливості, так і за страховими принципами: всі громадяни мають право на пенсійне забезпечення, проте громадяни, які сплачують більші внески, мають право й повинні отримувати більш високу пенсію. Для того, щоб дати можливість громадянам сплачувати більші внески і, відповідно, отримувати більші пенсійні виплати, у складі пенсійних систем розвинених країн Західної Європи з середини ХХ-го століття почали активно функціонувати недержавні пенсійні фонди. Цей період післявоєнного економічного підйому характеризувався достатньо високими темпами росту заробітних плат і нездатністю держав забезпечити такі ж темпи росту пенсійних виплат у рамках державної солідарної системи. Єдиним способом вирішити проблему цієї невідповідності стало використання можливостей недержавного пенсійного забезпечення.

В Україні система недержавного пенсійного забезпечення (третій рівень пенсійної системи) почала функціонувати після прийняття у 2004 р. Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [1]. Вона створена для формування додаткових пенсійних накопичень за рахунок добровільних внесків фізичних осіб і роботодавців.

Недержавне пенсійне забезпечення, відповідно до українського законодавства, може здійснюватися:

— недержавними пенсійними фондами шляхом укладення пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів і вкладниками таких фондів;

— страховими організаціями шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду (надають відповідні послуги відповідно до Закону України «Про страхування», але у зазначеному законі на сьогодні немає положень, які б регулювали цей вид страхової діяльності);

— банківськими установами шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень у межах суми, визначеної для відшкодування вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб.

В Україні банки поки що не беруть безпосередньої участі у процесі пенсійного накопичення. Отже, пенсійне забезпечення громадян на цьому рівні може здійснюватися двома шляхами: через недержавні пенсійні фонди та за допомогою договорів пенсійного страхування, укладених із страховими компаніями, що здійснюють страхування життя. На сьогоднішній день основними суб'єктами третього рівня пенсійної системи України виступають недержавні пенсійні фонди.

Недержавний пенсійний фонд — це фінансова установа, призначена для накопичення коштів на додаткову недержавну пенсію і здійснення пенсійних виплат учасникам фонду. Учасники НПФ — це особи, на користь яких сплачуються пенсійні внески до НПФ, а вкладники — це особи, які здійснюють такі внески (самі учасники, їх роботодавці, професійні об'єднання або члени сім'ї).

НПФ створюється, провадить діяльність і ліквідується згідно з Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення». НПФ має статус неприбуткової установи, тобто не має на меті одержання прибутку для його подальшого розподілу між засновниками фонду. Весь отриманий фондом інвестиційний дохід розподіляється тільки між його учасниками.

Недержавні пенсійні фонди, згідно ст. 6 п. 4 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», можуть бути трьох видів: корпоративні, професійні та відкриті.

Корпоративний НПФ створюється юридичною особою — роботодавцем або кількома юридичними особами-роботодавцями, до яких можуть приєднуватися роботодавці-платники. Учасни-

ками такого фонду можуть бути виключно фізичні особи, які перебувають (перебували) у трудових відносинах з роботодавцями-засновниками чи роботодавцями — платниками такого фонду. Створення корпоративного НПФ найбільш вигідне для великих підприємств і фінансово-промислових-груп. Активи корпоративних НПФ дозволено інвестувати в цінні папери їх засновників — до 5 % від активів НПФ (до 10 % протягом перших 5 років після створення фонду).

Професійний НПФ можуть створювати об'єднання юридичних осіб-роботодавців, об'єднання фізичних осіб (включаючи професійні спілки) або фізичні особи, пов'язані між собою за родом їхньої професійної діяльності. Учасниками такого фонду можуть бути тільки фізичні особи, у яких ознаки їх професійної діяльності співпадають з ознаками, визначеними в статуті фонду (наприклад, працівники металургійної галузі).

Відкритий НПФ створюється будь-якими юридичними особами, крім тих, діяльність яких фінансується за рахунок державного або місцевих бюджетів. Учасниками відкритого фонду можуть бути будь-які фізичні особи незалежно від місця та характеру їх роботи. Правила встановлення внесків роботодавцем менш регламентовано законом, ніж для корпоративного та професійного НПФ.

Дані щодо кількості недержавних пенсійних фондів, відповідно до Державного реєстру фінансових установ [2] Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг), та їх структури подано в табл. 1. Як свідчать наведені дані, в перший рік після набуття чинності Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» було створено 54 НПФ, з яких 42 — відкритих, 8 — професійних, 4 — корпоративних. У період до початку фінансової кризи кількість НПФ стрімко зростала: станом на кінець 2008 р. вона досягла 110, у т.ч. 86 — відкритих, 14 — професійних, 9 — корпоративних. Проте криза внесла свої корективи, і станом на кінець 2011 р. кількість НПФ в Україні знизилася до 96, причому за рахунок зменшення відкритих НПФ (-8 у порівнянні з 2008 р.) і професійних НПФ (-5 у порівнянні з 2008 р.).

Дані, наведені у табл. 1, свідчать також про те, що найпоширенішою в Україні формою створення НПФ є відкриті фонди, що пояснюється більшою доступністю їх для широких верств населення, тоді як учасниками професійних чи корпоративних НПФ можуть бути лише фізичні особи, які пов'язані за родом їхньої професійної діяльності або перебувають у трудових від-

носінах з роботодавцями-засновниками або роботодавцями-платниками. Проте очевидним є факт, що найбільшою стабільністю характеризуються корпоративні пенсійні фонди, кількість яких не зазнавала коливань і залишилася стабільною, незважаючи на проблеми, пов'язані з негативним впливом фінансової кризи.

Таблиця 1

**СТРУКТУРА НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ УКРАЇНИ
ЗА ФОРМОЮ СТВОРЕННЯ**

Недержавні пенсійні фонди	2005 рік		2008 рік		2011 рік	
	Кількість (од.)	Питома вага в загальній кількості, %	Кількість (од.)	Питома вага в загальній кількості, %	Кількість (од.)	Питома вага в загальній кількості, %
Всього, в т.ч.:	54	100,0	110	100,0	96	100,0
Відкриті	42	77,8	86	78,1	78	81,2
Професійні	8	14,8	14	12,7	9	9,4
Корпоративні	4	7,4	9	8,2	9	9,4

Таблицю складено за: [3—5]

З табл. 1 видно, що, в цілому, система недержавного пенсійного забезпечення в Україні протягом останніх років розвивалася досить динамічно і має потенціал для подальшого розвитку.

Одним із основних якісних показників, які характеризують систему НПЗ, є сплачені пенсійні внески. Аналіз їх динаміки свідчить про щорічне зростання. Так, у 2011 р. вони склали 1 102,0 млн грн, що на 19,1 % більше, ніж у 2010 р. За даними Нацкомфінпослуг, у 2011 р адміністраторами недержавних пенсійних фондів було укладено 75 044 пенсійні контракти з 61 600 вкладниками, 96 % з яких — фізичні особи а 4 % — юридичні особи. З одного боку, ці показники можна назвати обнадійливими, оскільки вони свідчать про розвиток практики участі громадян у недержавному пенсійному забезпеченні, проте слід зауважити, що 4 % юридичних осіб забезпечили надходження 1051,2 млн грн, внесків, тобто 95,4 % загального їх обсягу.

Позитивним моментом є зростання в системі НПФ участі молодих осіб. Так, у 2011 р. кількість осіб віком від 25 до 40 років склала 40,7 % від загальної кількості (для порівняння: у 2010 р. кількість таких осіб складала 39,2 %; у 2009 — 35,8 %; у 2008 — 35,5 %; у 2007 — 34 %).

Загальний обсяг активів, сформованих недержавними пенсійними фондами, станом на кінець 2011 р. дорівнює 1 386,9 млн грн. У порівнянні з 2010 р. приріст становить 21,2 % [5].

Створення НПФ стимулюється державою. Так, наприклад, Податковим кодексом передбачено низку пільг для учасників НПФ:

- на валові витрати відносяться суми пенсійних внесків у межах 15 % зарплати працівника за рік і податкової соціальної пільги (1,4 прожиткового мінімуму для працездатних осіб — 1073 грн. на місяць у 2012 році, тобто 1500 грн);

- пенсійні внески не включаються до фонду оплати праці, тобто на них не здійснюються обов'язкові соціальні нарахування;

- дозволено інвестувати в цінні папери одного емітента до 5 % пенсійних активів НПФ [6].

Проте, незважаючи на податкові та інші стимули, діяльність недержавних пенсійних фондів поки що не можна назвати такою, щоб можна було говорити про помітну роль НПФ у пенсійному забезпеченні громадян. Причини криються в несприятливій макроекономічній ситуації в Україні і в тому, що недержавним пенсійним фондам бракує досвіду, яким, до прикладу, в більшій мірі володіють страхові компанії, що, відповідно до Закону України «Про страхування» [7], мають ліцензію на здійснення страхування життя [8]. Вони конкурують з НПФ і мають перед ними низку переваг.

Так, наприклад, «лайфова» страхова компанія:

- може здійснювати виплату довічної пенсії, тоді як НПФ спроможний забезпечити лише строкову пенсію, виплата якої здійснюється протягом визначеної кількості років і припиняється після закінчення терміну;

- гарантує мінімальний розмір майбутньої пенсії. До того ж, придбавши поліс пенсійного страхування, страхувальник точно знатиме мінімальний розмір виплат, їх періодичність, а також те, на які кошти розраховуватиме його родина у випадку його смерті;

- при укладенні договору не вимагає жорсткої прив'язки до пенсійного віку;

- окрім пенсійного страхування має можливість запропонувати страхувальникові інші страхові продукти;

— надає страхувальникам на момент укладання договору право вибору: при закінченні дії договору отримати пенсію одноразово або перетворити її на довічну.

— має законодавчо встановлене право розмір накопичувальних внесків і, власне, пенсій прив'язати як до гривні, так і до вільно конвертованої валюти;

— сплачує викупну суму при достроковому розірванні договору, в той час як кошти, вкладені в НПФ, учасник не може відкликати до настання пенсійного віку.

Крім того, компанії зі страхування життя можуть допомогти роботодавцю вибудувати гнучку систему стимулювання персоналу. Наприклад, укладаючи договір зі страховою компанією, можна поставити умову, за якою пенсійні накопичення стають власністю працівника лише після визначеного строку роботи на підприємстві, виконання певного проекту чи досягнення інших об'єктивних і наперед визначених цілей або показників. При цьому у разі невиконання зазначених у договорі умов або дострокового звільнення працівника, кошти йому не виплачуються та спрямовуються на пенсійне забезпечення та стимулювання інших працівників. У НПФ, за законом, роботодавець не має такого права: гроші з моменту внеску в НПФ стають власністю працівника, незважаючи на те, чи залишиться він працювати на підприємстві, чи звільниться.

Отже, недержавні пенсійні фонди і страхові компанії як учасники третього рівня пенсійної системи України, мають свою специфіку, свої переваги і недоліки. У роботодавців і працівників є реальна можливість свідомого вибору.

Висновки з проведеного дослідження. Місце і роль недержавних пенсійних фондів у фінансовій системі держави визначаються низкою чинників, найважливішими з яких є макроекономічні та правові передумови функціонування НПФ. Головна перевага участі недержавних пенсійних фондів у системі пенсійного забезпечення дозволяє розподілити між трьома її складовими ризики, пов'язані із змінами у демографічній ситуації (до яких найчутливішою є солідарна система) та з коливаннями в економіці і на ринку капіталів (що найбільшим чином впливає на накопичувальну систему). Такий розподіл ризиків дозволяє зробити пенсійну систему більш фінансово збалансованою та стійкою, що є обов'язковою умовою для ефективного її функціонування.

Література

1. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.03. № 1057 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
2. Державний реєстр фінансових установ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0797-03>.
3. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення за 2005 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/npf_2005.pdf.
4. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення за 2008 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/npf_2008.pdf.
5. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення за 2011 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/npf_2011.pdf.
6. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
7. Закон України «Про внесення змін в Закон України «Про страхування» від 7 березня 1996 р. №85/96-ВР зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
8. Про затвердження ліцензійних умов провадження страхової діяльності [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0805-03>.

Статтю подано до редакції 02.10.2012 р.

УДК 336.368

Дорошенко С.І., аспірант кафедри страхування,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

АНОТАЦІЯ. Розглянуто основні підходи до визначення сутності капіталу та капіталізації для страхових компаній. Проаналізовано основні складові капіталізації. Виділено макроекономічні та мікроекономічні функції, які виконує капіталізація у страхових компаніях.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: капітал, капіталізація, страховий капітал, фінансові ресурси, власний капітал, функції капіталізації.

АННОТАЦИЯ. Рассмотрены основные подходы к определению сущности капитала и капитализации для страховых компаний. Проанализированы основные составные капитализации. Выделе-